

Радош Љушић

Кнегиња
ЉУБИЦА

Удаја

О скоро свим знаменитим људима, рођеним у другој половини 18. века, постоје разне приче, често легендарне, о њиховом доласку на свет. Та врста легендарних прича није мимоишла ни кнегињу Љубицу. Приликом њеног рођења у кући се затекао Селим-бег Токатлић, који је том приликом даровао девојчицу, сећали су се њени ближњи а записали мемоаристи.

На Љубичиним леђима биле су „две црне белеге са шаке велике”, које је носила од рођења до смрти. У вези с њима настала је прича о Турчину који је, боравећи једном приликом у кући Вукомановића, тражио од мајке Марије да потурчи девојчицу. Он је говорио мајци да ће њена ћерка „некад бити на велику господству”, односно да ће „некад знати за главара земље”. У страху да Турчин не оствари намеру проверавања, мајка је Љубицу склонила у „девету кућу” и тако је сачувала.

Иако је задруга Вукомановића била бројна и јака, због турских зулума морали су и они да скривају своју женску децу на станове, у Космају и на Чемерници, где су боравили чобани са стоком. Девојке су излазиле изван куће само у време причешћа и важнијих народних празника, када су се окупљали у оближњим црквеним портама. Срезоевчанима је била најближа црква брвнара у Брезни. Уочи удаје, Љубица је „била највиђенија међу девојкама из све околине”. Чак и да је Милева Алимпић претеривала у опису Љубичине лепоте и отмености, млади бег Токатлић имао је довољно мотива да се загледа у стасалу Срезоевчанку. Он је помишљао на њену отмицу, али није се усуђивао да је оствари плашећи се гнева свог стрица, старог Селим-бега Токатлића, добро расположеног према раји, као и бројне и моћне задруге Вукомановић.

Када је 1803. Токатлић боравио у кући Вукомановића, о чему је било речи, затражио је да му доведу Љубицу и осталу децу.

Љубицу је даровао „ниском мерцана, окићеном млетачким рушпама”. Већ у то време Радосав је намеравао да уда Љубицу у Сарајеву, по жељи својих рођака Будимлића. Предавши јој дар, бег јој је рекао „на, Љубице, ово је моја ханума низала и теби на дар послала, да је се сећаш кад поћеш по Сарајеву шетати”, записала је њена сестричина.

Око удаје Љубице Вукомановић нису рашчишћене многе појединости. Њену удају у Сарајеву спречило је избијање Првог устанка 1804. и, у исто време, определило њену будућу судбину. Да се удала у Сарајеву, за њу повест не би знала, као што не зна за многе друге девојке, лепше и отменије, али је буна шумадијске раје усмерила ток српске историје у новом правцу и Љубичин будући живот учинила занимљивијим, познатијим и достојнијим.

У њу се загледао, годину или две пре избијања Устанка, брат по мајци Милана Обреновића, Милош Теодоровић, потоњи српски кнез. О томе постоје две верзије, једна је сачувана у породичној традицији Вукомановића, а друга у једној кнежевој причи.

У позним годинама, док је боравио у Бечу, кнез Милош се сетио како је упознао Љубицу. Напуштајући свог зета Саву, можда 1802. или 1803, пре него се коначно доселио код полубрата Милана, Милош је преко Прањана, на путу за Брусницу, прошао кроз Срезоевце, „пуно живих извора”. На једном од срезоевачких потока, не на реци Дичини како су записали неки мемоаристи, угледао је Љубицу и мајку које су белиле платно. „Тада ми је било прошло 20 година, а још сам био као девојка. Чим видех Љубицу, осташе ми очи на њој. Она и мајка јој, опазеше мене, изиђоше из воде, и спустише скуте (бејаше их стид од мене да дубоко газе). Ја прегазих воду, и, на другом брегу, седох обувати се. Ошљарио сам ваљда читав сахат, само да дуже гледам Љубицу. Е, чиниш ’волико, јест била лепа за чудо.” Овом кнежевом сећању, саопштеном момку Миловану Пејчиновићу у Бечу, поклањамо поверење када је реч о овом првом сусрету и загледаности у будућу супругу.

Кад му је полубрат Милан поверио да за његове трговачке потребе лучи стоку, Милош је учестало навраћао у Срезоевце, код Вукомановића, не би ли поново угледао Љубицу. Његов друг у калаужењу стоке, Турчин Ђор-Зука, проникао је у Милошеву тајну и он му је признао да је „заволео Љубицу” и да, ње ради, чешће калаузи стоку у Срезоевцима и у задрузи

Вукомановић. Турчин је, потом, преузео на себе улогу проводације с намером да убеди Милана да испроси Љубицу од Вукомановића. Ово је кнежева прича о девојци Љубици и њиховим првим сусретима.

Породична традиција бележи да су Милан и Милош долазили у кућу Вукомановића и да се ту млади јуноша загледао у Љубицу. Милош није имао храбрости да саопшти своју жељу Милану, већ је замолио Николу Милићевића Луњевицу да о томе поразговара са својим рођаком Радосавом. Никола је претходно обавестио Милана, а он га је одбио речима: „Прођи се тога! Љубицу ишту у Сарајево, па се Радосав затеже, а ти оћеш да се ја срамотим да је иштем за мога Милоша. Шта је Милош и шта он има? Кад буде стекао и имао, наћи ће се и за њега жена.” И поред овог савета, Луњевица се, на Милошево инсистирање, обратио и Радосаву. Вукомановић му је одговорио: „Чест и поштење Милану и теби брате, али ја не могу дати своју ћерку за Милановог момка иако му је брат.” Отац је, очигледно, желео да удоми кћер у богатију породицу у Сарајеву, а не за трговачког момка, макар он и био полубрат познатог шумадијског трговца. Повесник Срећковић тврди да је то било пре избијања Устанка 1804, што се може прихватити као поуздан податак.

Питање Милошеве женидбе поставило се поново тек после избијања Устанка. Из кнежеве приче сазнајемо да је војвода Милан испросио Љубицу и довео је у њихов дом, али не наводи годину када је то урадио. „Кад сам се оженио, било ми је око 24 године”, речи су кнеза Милоша које је саопштио момку Пејчиновићу, који, очигледно, није добро упамтио годину старости у којој се српски кнез оженио.

У породичној традицији Вукомановића запамћено је много више појединости о Љубичиној удаји и Милошевој женидби. Годину дана после прве прошевине умро је Радосав, 25. новембра 1805. године. На Стевандан, 27. децембра, Вукомановићи су давали четрдесетодневну даћу покојнику. После ручка, војвода Милан и Никола Милићевић Луњевица убеђивали су Сретена, домаћина куће, девојчиног стрица, да да Љубицу за Милоша. Он више није био Миланов момак, већ познати устаник који се показао храбрим у Честобродичком боју, код Добриње, где је учествовао у разбијању Турака који су ишли у помоћ Руднику (1804). Сретен није имао никаквог разлога да одбије просце, па

је, уз благослов игумана манастира Никоља Исаије, примио из Миланових руку веридбено обележје за синовицу.

Према сећању Вукомановића, Љубица је испрошена 27. децембра 1805, а на Светог Јована, 7. јануара 1806, удала се за Милоша Обреновића и отишла у његову кућу. Дан по Светом Јовану, 8. јануара, вожд Карађорђе венчао је Милоша и Љубицу, у Милановој кући у Брусници. Стари сват био им је Лазар Мутап, а ручни девер Никола Милићевић Луњевица, устанички саборци из оближњег вилајета. Ову породичну причу Вукомановића записали су Пантелија Срећковић и Милева Алимпић, а прихватио Драгослав Страњаковић.

Кнез Милош
(Мориц М. Дафингер,
1848)

Причи из породичне традиције противречи то што би се у том случају Љубица удала два месеца после очеве смрти, што је, према српским обичајима и схватањима нашег света, скоро немогуће.

Отац кнеза Милоша, Теодор, умро је новембра 1802, а отац кнегиње Љубице новембра 1805. године. Свадба, која подразумева весеље, могла је да се обави само годину дана после смрти Теодорове (између 1803. и 1805), или годину дана после смрти Радосављеве (крајем 1806. најраније). Будући да први помен о Карађорђевој кумству пада у јулу 1806. („Кум Стево, ајде узмите тај топ, пак отиди са чича Протом Грбовићу и кума Милану у помоћ”, забележио је Прота Матеја Ненадовић у *Мемоарима*),

Кнегиња Љубица
(Урош Кнежевић, око
1850)

то се искључује свака могућност Љубичине удаје после очеве смрти. Дакле, женидба је обављена пре новембра 1805. године. Са овом тврдњом слаже се казивање кнегиње Љубице о прошевини: „Кад је Бабо примио од господара Милана обележје, и у великој кући пушке припуцаше, овамо (у кући за чељад), мајка и све жене стадоше кукати. – Шта учини човек на данашњи дан? Дмитар (најстарији син Сретенов) дошао је да ме води да пољубим у руку; и ја сам мислила да бежим, да скочим у воду” (курзив Р. Љ.). Кнегиња, очигледно, мисли на маћеху кад помиње мајку будући да је она умрла 1797. године. Ово казивање Љубице, које је Милева могла да чује од кнегиње док је код ње живела, противречи породичној традицији коју су записали Милева Алимпић и Пантелија Срећковић. Оно нам помаже да решимо проблем у вези с њеном удајом и очевом смрћу. Она изричито тврди да јој је бабо примио обележје из руку Милана Обреновића – отац јој је био жив кад је била прошена. Помен скакања у воду може се тумачити као жал за пропуштеном удајом у Сарајеву.

Кнез Милош се сећао у аутобиографији: „У двадесетом лету мојега возраста ступио сам у брак; за супругу имао сам девицу именовану Љубицу из Нахије рудничке, села Срезојевца, фамилије Вукомановића.” У истом спису изнео је податак да се родио „околом лета 1783”, из чега произлази да се оженио 1804, будући да је морао да сачека да прође годину дана од смрти оца.

Јануара 1806. Карађорђе није могао да кумује Обреновићима, како је запамћено у породичној традицији Вукомановића, јер се у то време одржавала Остружничка скупштина, којој је вожд председавао, те физички није могао боравити у Срезојевцима.

Веридба је могла бити само после новембра 1803, а пре новембра 1805. године. Сви остали чиниоци опредељују повесника за 1804, прву устаничку годину, када је могао да се деси овај важан чин у животу Милоша и Љубице. Ево како је дошло до тог догађаја који ће оставити немале последице у српској историји 19. и 20. века.

„Умни Рудничанин Милан”, како га ословљава Сима Милутиновић Сарајлија, вероватно због опрезности којом су се одликовали сви Обреновићи, није одмах и лако приступио Карађорђу и устаницима, препуштајући предност Арсенију Лому, Лазару Мутапу и Милићу Дринчићу. Добивши од војда писмо с једног згаришта спаљеног турског хана, Милан није имао ваљани разлог да одбије предводника устаника и прикључио му се у

освајању Рудника, у којем је боравио чувени зликовац Сали-ага, брат још чувенијег дахије Кучук Алије. Карађорђе је решио да га ухвати жива или погуби, па је наредио Милану Обреновићу да похита са својим људима граду Руднику. На падинама планине Рудник одмарали су се, обасјани сунчевим зрацима, Карађорђе и Станоје Главаш 12. марта 1804. године. Њима се приближавала колона од око шездесетак бораца. „Оно је”, рече Карађорђе, „Милан из Бруснице, трговац”. Пошто су се поздравили и изљубили, по вајкадашњем српском обичају, стали су се договарати о опсади града. Милан је обавестио војску да Руднику хита у помоћ Чолак Алија из Чачка с четом бораца.

Карађорђе је послао Станоја Главаша да га дочека из заседе. У Главашевој чети нашао се Милош Обреновић који је учествовао у бици у Честобродичкој клисури. Чолак Алија је погубљен, а Танаско Рајић је задобио ране. У наративним изворима помиње се Милошево јунаштво у разбијању овог турског одреда недалеко од места његовог рођења, Добриње. Карађорђе, у пратњи Станоја Главаша и Милана Обреновића, после овог боја, упутио се према граду Руднику. После тешких борби град је освојен, али им је Сали-ага измакао, преобучен у женску одећу. Његови ко-

Вожд Карађорђе

Војвода Милан Обреновић

наци и цео град спаљени су, пламен који се надвио над њим и целом планином посматрали су ваљевски устаници, а Прота Матеја записао у мемоарима.

У првој устаничкој години кнез Рудничке нахије био је Благоје Вилотијевић, али је Милан Обреновић био познатија личност, главни трговац у нахији. Одмах по освајању Рудника, вожд Карађорђе је први пут доделио звање војводе једној личности – био је то Милан Обреновић, војвода, командант и саветник Рудничке нахије, једна од најзнаменитијих личности Првог српског устанка. Не можемо утврдити када, али нам се чини вероватнијим после паљевине Рудника и постављања за војводу, 18. марта 1804, Милан је позвао Карађорђа да буде венчани кум његовом полубрату Милошу Теодоровићу (још није преузео Миланово презиме), пошто је већ био верио Љубицу. Тек обављена веридба и успеси око освајања Рудника, били су добар мотив Милану да замоли Карађорђа да се окуме. Вожд је прихватио понуду, а да није био свестан, као ни Обреновићи, какве ће то последице оставити у будућим односима двеју најистакнутијих породица у Србији 19. века. Њихови односи за време Устанка били су пријатељски и добри све до 1810, када је Милан прешао у опозицију вожду.

Милош Теодоровић и Љубица Вукомановић венчали су се и узели у пролеће 1804. године. Свадба је била у Брусници, кумовао је Карађорђе, стари сват био је Лазар Мутап, а ручни девер Никола Милићевић Луњевица. Младожења Милош Обреновић још није имао свој дом, па је Љубица доведена у кућу војводе рудничког Милана Обреновића. Нити је породична традиција Вукомановића, нити су пак мемоаристи прве половине 19. века забележили ово породично весеље, те о њему ништа поуздано не знамо. Не само да се не зна у којој су цркви венчани, већ је тешко утврдити и време када је било весеље, највероватније пре Ускрса када је одржана Остружничка скупштина, којој су присуствовале скоро све устаничке старешине, а међу њима и Милан Обреновић. Ако је свадба била на неки познатији празник, онда су то могле бити само Цвети. Будући да је реч о првим ратним данима, обележени немирима и несигурношћу, весеље је могло бити било ког дана којем је вожд Карађорђе могао присуствовати. Рођење сина Петра, „око 1805”, иде у прилог овој тврдњи, али ни тај податак није поуздан пошто се натпис на његовој посмртној плочи више не може прочитати.

По рудничким беспућима

По рудничким беспућима

Милош Обреновић је дуго био у сенци Милана Обреновића, најзначајније личности у Шумадији после војда Карађорђа и Младена Миловановића. Милоша налазимо у пратњи свог брата током ратовања на Руднику (1804), Ужицу (1805), Братачићу и Мишару (1806), а редовно поред јужне границе. На положајима према Вишеграду и Новој Вароши, Обреновићи су подигли шанчеве на Катићима и Деретину, у којима је најчешће боравио Милош, одвојен од куће и породице.

Обреновићи су се истакли при освајању Ужичке тврђаве (1807). Вожд је поверио опсаду тврђаве команданту Рудничке нахије Милану, коме су Турци предали у руке кључеве града. У почетним борбама за утврђење тешко је рањен Милош. Вук пише да га је „ударило танае пушчано више леве сисе, па изашло кроз плећа; но и ту му срећа његова, или може бити срећа народа Српскога одржи живот, и он после 10–12 недеља оздрави сасвим”. Пре битке на Ужицу Милош Обреновић је са Миланом Грбовићем спалио Пожегу, а после битке видао је ране у Брусници.

На фронт је отишао чим је оздравио, преузимајући постепено војне дужности од полубрата који је у међувремену постао и совјетник. У другој половини априла 1807, пре коначног пада Ужица, у кући Михаила Радовића у Равнима, вожд Карађорђе именово га је војводом, „видећи хероическу храброст у мени”. Милош Обреновић је доста касно стекао војводско звање. Разлог би требало потражити у томе што је непрестано био уз брата, помажући му у свим ратним походима.

Милоша Обреновића су, чим му је рана мало зарасла, довели у Брусницу. У својој кући, „без вештачке помоћи, захваљујући непрестаној бризи своје младе супруге и младалачкој снази, излечи се он потпуно од гнојнице, што се сама од себе отвори и коју рана беше проузроковала у грудном кошу”, забележио је његов потоњи лекар Бартоломео Куниберт (курзив Р. Љ.). Лечио се у Брусници од августа до октобра, али није успео сасвим да се из-